

Platon om demokratiet

Nedenstående tekst er et uddrag af filosofen Platons (427-347 f.v.t.) filosofiske hovedværk, "Staten". Platon var i sin filosofi bl.a. optaget af, hvordan man kunne indrette staten på bedst mulige måde. Han var stærkt kritisk overfor den demokratiske styreform, der efter hans opfattelse giver ukyndige samt retorisk begavede personer for stor politisk indflydelse.

I dette uddrag af "Staten" lader Platon sin læremester, Sokrates, drøfte forskellige statsformer med Platons bror Glaukon. Det er Sokrates, der taler i jeg-form og refererer sin samtale med Glaukon.

Teksten viser Platons kritik af demokratiet og giver et indtryk af Sokrates' ironiske facon i forbindelse med hans filosofiske samtaler (således som de kommer til udtryk i Platons skildring af dem).

Platon: Uddrag af "Staten" (8. bog, 556e-558c)

SOKRATES: Og når en mand er sygelig, skal der kun en ringe anledning udefra for at kaste ham på sygelejet – ja selv uden ydre foranledning kan hans konstitution rystes ligesom af indre modstridende kræfter; ganske på samme måde behøver et sygeligt samfund kun en ringe ydre årsag for at komme i krise, når det ene eller det andet parti i staten forbinder sig med en anden oligarkisk eller demokratisk stat og kalder den til hjælp – da er staten som i feber og i splid med sig selv. Ja, undertiden kan borgerkrigen bryde løs af sig selv uden ydre påvirkning.

Så opstår altså demokratiet, når den besiddelsesløse klasse sejrer over modpartiet og dræber alle dem, der ikke redder sig i landflygtighed; de tilbageværende giver de så borgerret og adgang til embeder, stillinger, som for det meste vil være at besætte ved lodtrækning.

GLAUKON: Det er netop på den måde et demokrati oprettes, idet partiet vinder overhånd ved våbenmagt eller ved terror, sagde han.

Spørgsmålet bliver så, hvorledes de indretter sig, og hvordan en sådan forfatning vil fungere. For der er jo ingen tvivl om, at den demokratiske stat vil afspejle sig nøje i den demokratiske mand.

– Nej.

For det første er borgerne frie. Frihed og frisprog vil råde overalt, og ubegrænset ret for enhver til at gøre, hvad han lyster.

– Ja, sådan hedder det sig jo, sagde han.

– Hvor denne rettighed er til stede, vil enhver kunne indrette sig og sit liv ganske efter eget tykke¹, og derfor turde der i denne stat findes den største mangfoldighed af forskellige slags mennesker, tænker jeg?

Vist så.

– Jeg er lige ved at tro, det er den mest charmerende statsform af alle; man kommer til at tænke på en kappe, der er vævet i de mest brogede mønstre, når man ser, hvordan vedkommende stat frembyder et yderst tiltrækkende skue ved sin flimrende blanding af alle mulige mennesketyper. Og naturligvis ville mange mennesker udpege den som den skønneste, ganske ligesom børn og kvinder fængsles af pralende kulører.

Absolut, sagde han.

Desuden, min fortræffelige ven, sagde jeg, giver den hvem som helst brillant lejlighed til at udsøge sig en statsforfatning.

Hvad mener du?

At den på grund af sin rummelighed har eksempler på alle former for forfatning, så at den, der prøver at grundlægge en stat, akkurat som vi gjorde det, blot behøver at gå til et demokrati for at udvælge sig den forfatning, der tiltaler ham mest; demokratiet vil være som et velforsynet marked, hvor man kan vælge og vrage, før man anlægger sin stat.

– Han ville i al fald ikke mangle mønstre at gå efter!

Og så denne velsignede frihed for tvang! sagde jeg. Ingen ville tvinge dig til at være øvrighed¹, selv om du var kvalificeret til det, og heller ikke til at adlyde nogen øvrighed, hvis det ikke passede dig; og hvis dine medborgere drager i krig, behøver du ikke at gå med, og holder de andre fred, behøver du ikke at gøre det, hvis du tilfældigvis ikke har lyst til det. Og selv om der er en lov, der forbyder dig at være øvrighed eller dommer, kan du bare sidde og være øvrighed eller dommer alligevel, hvis det just falder dig ind – ja, alt i alt må denne livsform åbenbart være som en skøn gave fra himlen – sådan lige for øjeblikket!

– Rent foreløbig, ja!

– Sig mig nu engang, er det ikke en beundringsværdig sindsligevægt, nogle af borgerne lægger for dagen, når de er blevet dømt? De kan være idømt dødsstraf eller landflygtighed, men ikke desto mindre forbliver de i deres stat, færdes ganske åbenlyst i den, spadserer op og ned, uden at nogen

tager mere notits af dem, end hvis de var usynlige ånder.

Jo, dem er der mange af.

– Og så den overbærenhed, der hersker uden pedantisk smålighed! Man regner alt det for pjat, som vi behandlede med så stor alvor, da vi grundlagde vor stat, påstanden om, at man umuligt kunne blive en virkelig god mand, hvis man ikke havde ganske overvældende gaver af naturen for det; at hvis man ikke allerede som dreng, både i leg og alvor, blev opdraget i de rette omgivelser og sæder, ville det ikke lykkes – disse ideer fejer demokratiet af bordet med en storslået gestus og gør sig ingen videre spekulationer over, hvilke egenskaber og moralske kvaliteter den må have, som går ind det politiske liv – ak nej, det er fuldt fornøjet, hvis vedkommende blot erklærer sig for at være en ven af folket!

– Ja, det er storartet!

– Dermed turde vi have karakteriseret demokratiet ved disse og lignende egenskaber! Efter alt at dømme er det jo en dejlig stat at leve i, så fri for snærende bånd, så mangfoldig og broget, så rundhåndet til at uddele lighed i flæng til de lige og de ulige!

– Ja, det er uimodsigeligt.

Fra: Mogens Hermann Hansen: "Kilder til demokratiet i Athen". Gyldendal, 2007, s. 108-111.

1 Øvrighed: Myndighed, som administrerer statens magt på et bestemt område.